

M. Lukšys

D U O R D I N A I

Pirmą kartą pokario metais tokios gyvos kalbos Rimkūnų namuose: vyresnieji vaikai susitarę susirinko pasveikinti motiną, neseniai pasipuošusią ordinu "Motina-didvyrę".

Troboje ūžia kaip avilyje prieš bitėms spiečiant. Vyresnieji vaikai su žmonomis, su savo vaikeliais, giminės, kaimynai - visi slenka į vietas už stalų ir vis žvelgia į motiną-didvyrę, kuri jau žilstelėjusi, bet dar skiaistaus vedo, žvalių akių, užsimetusi baltą šilkinę skarelę ant pečių, jaučia visų žvilgsnius, nukreiptus į jos ordiną, šypsosi ir jaudinasi, rausta, vengia pakelti akis, nes nejauku, kai iš tokio pulko žmonių ji išskiriama...

Vaišės prasidėjo kiek pavėluotai, nes Rimkūnienė laukė jaunylio sūnaus, kurio po karo dar nebuvo mačiusi. Tas, perėjęs sunkų ir ilga kelią nuo Oriolo iki Klaipėdos, kažkur Pietuose poilsiauotas, nes karo metu buvo sunkiai sužeistas, šiandien atvažiavo ne vienas-atsivežė ir žmoną, kuri pirmą kartą peržengė Rimkūnų trobos slenkstę. Motina, gavusi ne vieną laišką iš savo vaikelio (jis jau buvo 25 metų), stengėsi vaizduotis, kaip atrodanti marti, bet buvo malonu ir susitikti. Kadangi sūnus gerokai pavėlavo, tad nebuvo laiko ir nuoširdiau su martele pasikalbėti. Pastebėjusi, kad ir marti pasipuošusi gražiu ordinu, motina, jau sédėdama už stalo, keletą kartų pažvelgė į ją ir pagalvojo:

- Tokia jauna, o jau ordiną turi... Įdomu, už ką? Tik gal jau ne toks kaip mano...

Motina slapta žvilgtelėjo į ordiną, švytintį prie savo krūtinės, ir šyptelėjo.

Kalbos, kaip paprastai vaišėse susėdus už stalo, aptilo, aprimo. Svečiai žvalgėsi, stebėdami savo kaimynus, vertindami stalą, ir lūkuriau, kas žvilgsniu ar žodeliu duos ženklą, kad ne sédéti čia sukviessti.

Rimkūnienė sédéjo ir nieko nevalgė. Jos žvalios akys sekė svečius, maloniai išskirdamos savo vaikelius, kurie, karo išblaškyti, vėl susirinko į gimtąją pastogę. Štai Petras, vyriausiasis sūnus, štai Kazė-vyriausioji duktė, štai Vincelis, Juozukas, ten Birutėlė, Staselė, Ona, Viktutė ir Valytė, už jų-Onytė... Taip jai norėtusi visus šalia savęs pasisodinti, pasikalbėti!.. Bet tiek svečių, tiek stalų - nėra vienos laisvai apsisukti... Su kai kuriais vos spėjo tik pasisveikinti, po žodžių kitą pasikeisti... Dukterys ruošesi virtuvėje, sūnūs pasitiko kaimynus,

gimines- ir su jais seniai matęsi, kalbų netrūksta, o motina...su motina spės pšūkalbėti...

Motinos šviesiu veidu šmékšteliéjo skausmo šešélis.Ji prisimi-né sūnų Jonuką,kuris,vaikelis,šiandien neatejo- jis pirmomis karo die-nomis žuvo nuo klastingojo priešo kulkos...Neateis ir Juzelé su Vy-tu-ku-jie seniai smilčių kalnely ilisisi...

Motina jaučia , kad gerklėje tvenkiasi ašaros,pakelia gal-vą ir guodžiasi tais,kurie šiandien troboje susirinkę...

Netoli krosnies,kakliukus ištiesusios,pasirodo ir vėl už su-augusiųjų pasislepia pačios mažosios-Marytė ir Birutélė.Joms įdomu ne tik mama,ordinu pasipuošusi,kiek svečiai:viena kitą pasipešte,-lédamos,šnibždasi,sako svečio ar viešnios pavardę ir džiaugiasi,jęgu kas nors i jāsias žvilgtelia.Labiausiai , matyt, jos domisi savo mokytoja,kuri sėdi netoli mamos-tokia graži, nauja suknele apsivilkusi.

Motina stebi mergaites ir negali suprasti, ko jodvi dairosi. Kai mergaitės pastebi motinos klausiamą žvilgsni,jos susigaužia ir nutyla.Motina žvilgtelia i mokytoją-jai malonu,kad jos vaikeliai-Marytė ir Birutélė-geros mokinės.

- Tokios makoniexx smalsios,-galvoja motina.-Ir man viskas buvo įdomu...

Motina atsidūsta:tokia būdama,ji ne tik mokyklos nelankė,bet dar nei vienos raidės nepažino...O Marytė,jau trečios klasės mokinė, skaito kaip senė...Kai šventomis dienomis ir šicki vakara,kada vyres-nieji išlekia savais reikalais,be mažųjų būtų labai nuobodu:jos pa-treška, ką mokykloje mačiusios ir girdėjusios,jos ir laikraštį ar kokią pasaką knygelę balsu pskaito.Tokiais vakarais,kada rankos pa-vargsta besiūdamos,bemegzdamos,Marytė su Birute-vienintelės motinos guodėjos,ramintojos.Netoli jų sėdi Stasė,jau ši rudenį i gimnažiją išokusi.Motina mato,kaip ji piktais truktelia Birutélę už kasytės, kad ta nesistaipyti.Motina šyptelia,kad Stasė sėdi prie vaišių stalo kaip mokyklos suole.

-Tikras tévas,- stebisi motina mergaitės rintumu.-Nei šyptels, nei kryptels.Tik jos akys - didelės,juodos-mano akys...Aš ne tokia buvau...

Motina prisimena,kaip ji,būdama Stasės metu,pirma kartą nu-važiavo i tolimą kaimą-i pusgaserės vestuves.Kad šokusi,kad dainavusi,n net suaugusieji stebėjėsi,iš kur tokia mergiotė iškritusi...Kaip vis-kas buvę įdomu-kitame kaime,vestuvėse!..

- Kiti laikai,-stebédama mokyklos direktorių,džiaugiasi moti-na.-Tada miestelyje-tik pradiné,šešiaskyrė , o dabar-gimnazija...Vis vakarai,vis ekskursijos...Sako vasarą i Vilnių važiuosią-jau Staselė

iš anksto užsiprašiusi... O aš pasenau-ir Vilniaus nemačiau...

Jau įsismaginusiuſ svečius kažkas nuramino, pabelsdamas peiliu į lėkštę. Mokyklos, kurioje mokosi Rimkūnų vaikai, direktorius svečių vardu pasveikina motiną-didvyrę. Jo nuoširdūs žodžiai palydimi gausiais plojimais. Nors ir nelabai sutartinai, bet smagiai skamba "Ilgiausių metų".

Motina skarelės kampučiu slapta nubraukia graudžią ašarą ir nuleidžia galvą, nes visų žvilgsniai į ją atkreipti-ji jaudinasi. Motina jaučia, kad svečių žvilgsniai vėl krypsta į vaišių stalą, kur stypso plačiakalliai ąsočiai, ji lengviau atsikvepia ir žiūri į direktorių, kuris tokiais ~~atkejais~~ gražiais žodžiais jos visą gyvenimą papasakojęs.

- Maži vaikai-maži vargai,-kartoja motina tik tik girdėtus žodžius ir stebi vyriausią dukterį -Kazę, sédinčią kitoje pusėje stalo, létai kramtančią sausainio trupinėli.

Jos, Kazės , gyvenimas labai sunkus. Jauna ištekėjo, po kelerių metų vyras, būdamas girtas, prigérė, liko su dviem vaikučiais ... Užgriuvovo karas, trobos sudegė... Vaikus sugriebė ligos... Vargė, plušo, o paguodos ar kapeikos-kelio galas pas tévus...

- I vaiką nebepanaši,-gailavo motina, stebédama raukšlėtą dukters veidą, jos čepsinčias lūpas, slepiančias bedantę burną.-Kaip kokia senelė...O tik pora metų vyresnė už Vinceli...

Vincelis, jau per keturiasdešimt persiritęs, stambus, raudonais skruostais vyras, sédėjo gale stalo, netoli durų, ir, iškélęs stiklinę, kažką pasakojo,, net visa troba girdėjo.

Stebi motina Vinceli ir šypsosi.Jai patinka, kad jis toks kalbus, vis kitus ragina valgyti ir užgerti, bet pats jau kuris laikas tą pačią stiklinę kiloja.Kiek tolėliau sėdi jo žmona ir šypsodama pirštu bara, kad per daug neįsimagintų.Motina žino, kad marti juokauja: Vincelis niekada néra buvęs girtas...

- Geras vaikas,- džiaugiasi motina, sekdam, kaip jo žmona, jau ne vieną stiklinę išlenkusi, žydi kaip rožė užustalėje ir vis rūpi nasi,kad svečiai judėtų...- Gera įr žmona,- galvoja motina apie Vincelio žmoną...Rūpestinga...Darbšti...Vaikučių mažoka-tik pora...

Motinos žvilgsnis susitinka su dukters Julijos žvilgsniu. Motina valandėlę stebi ją ir nesumeta, kas galėjo atsitikti, kad ji verkia...Julija slepia ašaras. Mégino nusigręžti nuo motinos žvilgsnio. Ji susigriebia, kad čia verkti-negražu, bet ašaros pačios riedėte rieda.

- Kas jai?- sudreba motinos širdis.

Julija nutekėjo į gretimą kaimą.Šeima - jau nemaža.Vaiku ligos,sunkus darbas ir paskutinieji įvykiai ją suvargino - ji jau žila (gal labiau negū motina), akys išverktos , veidas raukšlėta-s-niekas nepasakys, kad ji dvidešimčia metų jaunesnė už motiną...Ji mažutė daug

sirgusi, tokia nedrąsi buvusi- nė žingsnio nuo motinos neatsitraukdavusi... Ir ištekėdama striūbaute striūbavo-matyt, jautė, kad sunkus bus gyvenimas... Julija vėl žvilgtelėjo į motiną, lyg klausdama, ar motina atjaučia jos ašaras, ar žino, kad šianakt vyriausiaji sūnų išvedė iš namų...

Vyrai pradėjo dainuoti, ir motinos akys nukrypo į kitą stalo galą, kur sédėjo ir vyriausasis sūnus-Petras, penktą dešimtį bebaigias...

- Petrelis jau padaugino, - pakraipė motina galvą, matydama, kad Petriukas jau per garsiai kalba ir per daug dažnai daužiasi stikliukais su kaimynais.

- Vis savaip daro, - nepatenkinta galvojo motina. - Jau nuo mažens vis toks: kad ir kažin kaip jam kalbétum, o jis savo, ir tiek .

Su triukšmu išėjo iš namų- patiko kelintam kaime užkurintę ir niekas nieko nepadarė-nei geruoju, nei piktuoju. Pokario metais - jis vėl visur pirmutinis.

- Jei būtų sukalbamesnis- ir jam, ir žmonai, ir vaikams būtų geriau.- Dažnai juo skundžiasi žmona!.. Nors ir labai kantri, bet ne visada gali sukandus dantis valandėlę luktelti...

Motina stebi visus, šiandien susirinkusius, vaikelius, džiaugiasi ir dūsauja: jų džiaugsmai-jos džiaugsmai, jų rūpesčiai ir nelaimės - jos pačios, dar daugiau-dvigubi rūpesčiai, dviguhas skausmas. Jos širdyje atsiliepia ne tik savų vaikų ašaros, bet ir anūkėlių, kurių jau nemažas pulkelis šiandien pas senelę suskrido... Ar kuris susirgo, ar motutė per skaudžiai subarė- kas paguos, jeigu ne senelė?

Nutrūkus dainai, svečiai subruzdo , sujudo- tiesė kojas, slinko iš užstalės.

Prie motinos pradėjo glaustis mažieji- ir savi, ir anūkėliai. Motina juos glostė, glaudė prie savęs, dalijo kur gardesnis kāsnėlis, ir vaikai, nors jau spėjė gerų kāsnelių prisirankioti, su malonumu émė, valgė, čiauškėjo, kaip žvirbliai krūmuose. Kai motina ištraukė jauniausios marčios atvežtų saldainių dėžę, vaikų akys blizgėte sublizgėjo ir visi nutilo- tokių grožybių jie dar nebuvo matę!..

Anksčiau nespėjusi su anyta pasikalbēti, martifatsisėdo šalia ir šypsodama stebėjos, kaip vaikai rūpestingai aižo žvilgamčius popieriukus ir vis žvilgčioja į senelę, lyg klausdami, iš kur ji tokiu saldainių gavusi... Kai Algirdukas, Vinco sūnus, ilgai žiūréjės į tą naujają tetą, kuri tiek saldainių atvežusi, visiškai priėjo ir rankute palietė ordiną ir medalius, kurie spindėjo ant tetos krūtinės, ji tarė:

- Patinka?

Vaikas, didelėmis akimis mirksėdamas, linktelėjo galvą:

- A - a.

Marčios ordinu ir medaliais susidomėjo ir motina. Išgirdusi,

Kad marti dar neseniai nusivilkusi karišką milinę, motina labai nustebė. Ji ne tiek klausėsi marčios pasakojimo, kiek stebėjo ^{jos} vyriškų bruožų veidą, klaidžiojo mintimis rūšciais karo keliais... Keletą kartų žvilgtelėjusi į marčios krūtinę, papuoštą ordinu ir keliais medaliais, motina palingavo galvą:

- Kiek daug... - ir nedrąsiai palietė savo "Motinos-didvyrés" ordiną.

Marti, manydama, kad anyta labai jau domisi jos ordinu ir medaliais, pasakojo, kuris medalis kada gautas... Prisimindama pačias sunkiąsias kovos valandas, marti pagyvėjo, balsas émė skardžiau skambéti-net toliau sédintieji atkreipé démesi ir pradéjo slinkti artyn pasakojančiosios.

- Tas- už taiklumą,- atsaké marti motinai, atkreipusiai démesi į snaiperio ženkleli.

- Ir daug jų, tų priešų, buvo?-susidomėjo motina.

- Per trejus metus -reikia manyti, gana daug,- šyptelėjo marti.- Kiekvienas šūvis turi būti taiklus...

- Tai kiek tokį šūvių paleidai?-atsiduso motina.-Ir visi taiklūs?

Marti vél šyptelėjo: ji pagalvojo, kad anytai labai patinka jos akies taiklumas.

- Gera būtų, kad kiekvienas šūvis būtų taiklus...

Motinos veidu šmékštéléjo skausmo šešėlis: jai iškilo akyse platus laukas, pilnas lavonų...

- Kitaip negalima,-mégino raminti marti:-jei tu nespési, tai tave... Juk tai priešai!..

Motina palingavo galva ir taré:

- Motinos priešų negimdo...

Visi nutilo: motinos akyse pasirodė ašaros: ji prisiminė savo vyraž, kuris žuvo paskutinėmis karo dienomis, paliestas, atrodo, paklydu-sios kulipkélés. Visą naktį išdrebéjė duobéje-sléptuvéje, visi laukė valandos, kada galés pasižiūrėtā į saulę. Tévas pirmutinis išlindo ir né neaiktelėjės sukniubo prie sléptuvés angos.

- Toks , mama karo įstatymas,- tvirtai taré marti:-arba-arba... Priešas, kuris driso tokį pragara sukelti, turėjo būti sunaikintas...

- O kiek žuvo nekaltų?- tyliu balsu taré motina.

- Taip,-sutiko marti.- O kaip juos , tuos nekaltuosius , atskirti?

- Reikia atskirti tuos,kurie karus sugalvoja...

Motina norėjo dar kažką sakyti, bet žodis ašarose paskendo... Ja nukrété nugara peréjės šiurpas-ji pajuto fronto kvapą.

- Tieki skausmo,tiek rūpesčių,kol užaugini,- kalbėjo motina,

nesiklausydama pradėtos vyru linksmos daineles.- O išéjo... Taikli kuliukėlė... O varge!.. Dar gal ir šiandien ne viena motina laukia grižtančio vaikelio...

Motina paliežė ranka savo medali ir žvilgtelėjo į marčią, kuri skardžiu balsu traukė su vyrais trankią dainelę. Tą valandą motina nebegalvojo, kada teisingas, kada neteisingas karas. Ji tik jautė, ką kiekviena motina jaučia: kiekviena kuliukėlė, palietusi fronte sūnų ar dukteri, tuo pačiu akimirkniu sužeidžia ir motinos širdį.

Motina virptelėjo: jai pasirodė, kad prisegtasis ordinis širdį sužeidė. Žvilgtelėjusi į marčios krūtinę, papuoštą ordinu ir medaliais, motina atsargiai nusegė savajį ordiną ir paslėpė tarp rankų.